

IJODKORLIKNING PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK ASOSLARI

Ochilova Dilbar Isroilovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

“Pedagogika va psixologiya” kafedrası magistr

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijodkorlikning psixologik va pedagogik jihatlari tahlil etiladi. Ijodkorlik inson tafakkurining eng yuqori darajasi sifatida o'rganilib, uning shakllanishida motivatsiya, tafakkur, tasavvur va emotsional holatlarning o'rni yoritilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonida ijodkorlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik usullar va innovatsion texnologiyalarning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Maqola natijalari ijodiy fikrlashni qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish, o'quvchilarning individual imkoniyatlarini ochish va ularni ijodkorlik faoliyatiga yo'naltirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, tafakkur, motivatsiya, pedagogik jarayon, innovatsion texnologiyalar, ijodiy fikrlash, psixologik omillar.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF CREATIVITY

Abstract: This article analyzes the psychological and pedagogical aspects of creativity. Creativity is studied as the highest level of human thinking, and the role of motivation, thinking, imagination and emotional states in its formation is highlighted. The importance of pedagogical methods and innovative technologies that serve to develop creativity in the educational process is also shown. The results of the article are of practical importance in creating an environment that supports creative thinking, revealing the individual potential of students and directing them to creative activities.

Keywords: *creativity, thinking, motivation, pedagogical process, innovative technologies, creative thinking, psychological factors.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ТВОРЧЕСТВА

Аннотация: *В статье анализируются психолого-педагогические аспекты креативности. Креативность рассматривается как высший уровень человеческого мышления, и освещается роль мотивации, мышления, воображения и эмоциональных состояний в её формировании. Показано значение педагогических методов и инновационных технологий, способствующих развитию креативности в образовательном процессе. Результаты статьи имеют практическое значение для создания среды, способствующей развитию креативного мышления, раскрытию индивидуального потенциала обучающихся и ориентации их на творческую деятельность.*

Ключевые слова: *креативность, мышление, мотивация, педагогический процесс, инновационные технологии, креативное мышление, психологические факторы.*

Kirish

Zamonaviy jamiyatda ijodkorlik inson faoliyatining barcha sohalarida eng muhim kompetensiya sifatida e'tirof etilmoqda. XXI asrda ta'lim tizimi shunchaki bilim berish emas, balki o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi zarur. Ijodkorlik — bu yangilik yaratish, mavjud bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llay bilish, shuningdek, original g'oya va yechimlar ishlab chiqish qobiliyatidir. Shu boisdan, ijodkorlikni psixologik va pedagogik nuqtai nazardan o'rganish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologiya fanida ijodkorlik inson tafakkurining yuqori bosqichi sifatida talqin etiladi. U tafakkur jarayonlari — analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi aqliy operatsiyalar bilan chambarchas bog'liq. Pedagogik nuqtai nazardan esa ijodkorlik — bu o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol

hamkorlikda yuzaga keladigan, bilimlarni amaliyotga tatbiq etish orqali rivojlanadigan sifatdir. Ijodkor shaxsni shakllantirishda ta'lim muhitining erkinligi, motivatsiyaning mavjudligi va o'qituvchining innovatsion yondashuvi hal qiluvchi omillar hisoblanadi.

Bugungi kunda ijodkorlikni rivojlantirish masalasi O'zbekiston ta'lim siyosatida ham ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "yangi O'zbekistonni bunyod etish uchun har bir fuqaroning, ayniqsa yosh avlodning ijodiy salohiyati va tafakkuri yuksak bo'lishi lozim." Shu jihatdan, ijodkorlikning psixologik va pedagogik asoslarini chuqur o'rganish, uni ta'lim amaliyotiga samarali tatbiq etish ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatga ega masaladir.

Asosiy qism

Ijodkorlik inson tafakkurining eng yuqori bosqichi bo'lib, yangi g'oyalar, konsepsiyalar, mahsulotlar va muammolarga noodatiy yechimlar yaratish jarayonini ifodalaydi. Psixologiya fanida ijodkorlik ko'pincha **shaxsning kognitiv, emotsional va motivatsion tizimlari o'zaro uyg'unlashgan murakkab faoliyati** sifatida talqin etiladi. Ya'ni, ijodkorlik insonning bilish jarayonlari (tafakkur, tasavvur, xotira), hissiy kechinmalari (ruhiy holat, qiziqish, ishonch) hamda ichki motivatsiyasi (maqsadga intilish, o'zini ifoda etish ehtiyoji) bir butun holda faoliyatga yo'naltirilgan paytda namoyon bo'ladi. Psixologik jihatdan ijodkorlikni tushunishda G. Wallas, J. Guilford, E. Torrance, S. Mednik kabi olimlarning nazariyalari muhim ahamiyatga ega. Masalan, **G. Wallas** ijodiy faoliyatni to'rt bosqichdan iborat jarayon sifatida ko'rsatadi: **tayyorgarlik, inkubatsiya, ilhom (insight) va tekshirish**. Bu modelga ko'ra, inson avvalo muammoni anglaydi, unga yechim topish uchun ichki fikrlash jarayoniga sho'ng'iydi, keyin esa kutilmagan tarzda yechim topadi va uni amalda sinovdan o'tkazadi. **J. Guilford** esa ijodkorlikni divergent fikrlash bilan bog'laydi, ya'ni muammoni hal etishda bir emas, bir nechta yechim yo'lini topa olish qobiliyati sifatida talqin qiladi.

Ijodkorlikning shakllanishida **motivatsiya va emotsional holatning** o'ri ham beqiyosdir. Ichki motivatsiya (ya'ni, o'z qiziqishi va shaxsiy ehtiyoji bilan bog'liq rag'bat) ijodiy faoliyatni tashqi mukofot yoki bosimdan ko'ra samaraliroq rivojlantiradi. Shu boisdan ijodkorlikni rivojlantirish uchun insonda erkin fikrlash muhiti, xatolardan qo'rqmaslik va yangi narsalarni sinab ko'rish imkoniyati bo'lishi zarur. Shuningdek, ijodkorlikda **tasavvur (imaginatsiya)** muhim kognitiv jarayon sifatida ajralib turadi. Inson mavjud tajribani qayta ishlash orqali yangi, ilgari mavjud bo'lmagan obraz va g'oyalarni yaratadi. Bu jarayon ko'pincha "ichki tafakkur harakati" sifatida kechadi va yangilik yaratishga asos bo'ladi.

Pedagogik nuqtai nazardan ijodkorlik — bu o'quvchi yoki talabanning mustaqil fikrlashi, muammolarga yangicha yondashuvi, mavjud bilimlarni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatidir. Ijodkorlikni rivojlantirish ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, u shaxsning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy salohiyatini to'liq namoyon etishga xizmat qiladi. Pedagogika fanida ijodkorlikni shakllantirish jarayoni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol hamkorlik, erkin muloqot va muhitga asoslangan o'quv tizimi orqali amalga oshiriladi.

Ta'lim jarayonida ijodkorlikni rivojlantirish uchun o'qituvchi shunchaki bilim beruvchi emas, balki o'quvchini **faol fikrlashga, tahlil qilishga, bahslashishga va ijodiy izlanishga yo'naltiruvchi shaxs** bo'lishi zarur. Shu sababli zamonaviy ta'limda an'anaviy metodlardan ko'ra **interfaol, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, tanqidiy fikrlash va STEAM ta'lim** texnologiyalari keng qo'llanilmoqda. Bunday metodlar o'quvchilarga mustaqil qaror qabul qilish, g'oya ilgari surish, jamoada ishlash va o'z fikrini asoslash imkonini beradi. Pedagogik yondashuvda ijodkorlik shaxsga yo'naltirilgan ta'lim bilan chambarchas bog'liqdir. Har bir o'quvchi o'zining individual qobiliyatiga ega bo'lgani uchun, ularning ijodiy salohiyatini ochish uchun differensial va individual yondashuv zarur. O'qituvchi o'quvchilarning qiziqish sohalarini,

qobiliyatlarini aniqlab, ularni shu yo'nalishda rag'batlantirishi ijodkorlikni rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Ta'limda ijodkorlikni qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish ham katta ahamiyatga ega. Bu muhitda o'quvchi xatodan qo'rqmaydi, o'z fikrini erkin bildiradi, yangilik yaratish jarayonidan zavq oladi. Bunday sharoitda o'qituvchining roli — **ijodiy atmosfera yaratish, ijobiy motivatsiya berish va o'quvchining tashabbusini qadrlash**dan iboratdir. Shuningdek, ijodkorlikni rivojlantirishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari muhim vosita hisoblanadi. Virtual laboratoriyalar, multimedia darslari, onlayn loyihalar va ta'lim platformalari orqali o'quvchilar mustaqil tadqiqot olib borish, yangi g'oyalarni sinab ko'rish va jahon miqyosidagi innovatsion yondashuvlar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ijodkorlikni rivojlantirish murakkab, ammo izchil yondashuvni talab etadigan jarayondir. U faqat tabiiy iste'dod yoki tug'ma qobiliyat natijasi emas, balki psixologik tayyorgarlik, pedagogik sharoit va ijtimoiy muhitning uyg'un ta'siri ostida shakllanadi. Shu bois, ijodkorlikni rivojlantirish omillarini aniqlash va ularni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish bugungi ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biridir. Ijodkorlikni rivojlantiruvchi **psixologik omillar** qatoriga motivatsiya, o'ziga ishonch, mustaqil fikrlash, hissiy barqarorlik va o'z fikrini erkin ifoda eta olish kiradi. O'quvchi yoki talaba yangi g'oya yaratish jarayonida xatolardan qo'rqmasligi, aksincha, ularni o'rganish imkoniyati sifatida qabul qilishi zarur. Shu nuqtai nazardan, o'qituvchi tomonidan yaratiladigan ijobiy psixologik muhit — ya'ni, rag'bat, qo'llab-quvvatlash va hurmat — ijodiy tafakkurni faollashtiradi.

Pedagogik omillar esa o'quv jarayonini tashkil etish shakli va metodlariga bog'liqdir. Ijodkorlikni rivojlantirish uchun muammoli vaziyatlardan foydalanish, loyiha asosida o'qitish, tadqiqot faoliyatini tashkil etish, hamda interfaol o'yin va mashg'ulotlar samarali hisoblanadi. Bu metodlar o'quvchilarda tahliliy fikrlash, g'oyalarni sintez qilish va ularni amaliyotda qo'llash

ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, o'qituvchi tomonidan individual yondashuv, o'quvchining qiziqish sohalarini aniqlash va ularni yo'naltirish ijodkorlikni yanada chuqurlashtiradi. So'nggi yillarda ijodkorlikni rivojlantirishda **zamonaviy yondashuvlar** — jumladan, **STEAM ta'lim tizimi (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics)**, **dizayn fikrlash (design thinking)**, hamda **raqamli ta'lim texnologiyalari** keng qo'llanilmoqda. STEAM yondashuvi fan, texnologiya va san'atni uyg'unlashtirgan holda o'quvchilarda analitik va estetik tafakkurni bir vaqtda rivojlantiradi. Dizayn fikrlash esa muammoni aniqlashdan tortib yechimni amaliyotga joriy etishgacha bo'lgan bosqichlarda ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi. **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)** ham ijodkorlikni rivojlantirishda muhim vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Onlayn kurslar, virtual laboratoriyalar, raqamli platformalar va sun'iy intellekt asosidagi o'quv dasturlari o'quvchilarga mustaqil tadqiqot olib borish, yangi g'oyalarni sinab ko'rish va jahon miqyosidagi innovatsiyalar bilan tanishish imkonini beradi.

Xulosa

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, ijodkorlik inson tafakkurining eng yuqori shakli bo'lib, u shaxsning kognitiv, emotsional va motivatsion jihatlarini birlashtiruvchi murakkab psixologik jarayondir. Ijodkorlikni shakllantirish va rivojlantirish nafaqat individual intilish, balki maqsadga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat natijasidir. Psixologik jihatdan insonda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, xatolardan qo'rqqanlik va o'z g'oyasini ilgari surish kabi sifatlarni tarbiyalash ijodiy tafakkurning asosi bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik nuqtai nazardan esa ijodkorlikni rivojlantirish — bu o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi interfaol muloqot, muammoli vaziyatlar yaratish, innovatsion metodlardan foydalanish va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhitini shakllantirish orqali amalga oshadi. Ta'lim jarayonida ijodkorlikni qo'llab-quvvatlovchi muhit, motivatsiya, individual yondashuv va raqamli texnologiyalarni uyg'unlashtirish yoshlarning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev, Sh. (2021). *Yoshlar va taraqqiyot strategiyasi*. Toshkent: O'zbekiston.
2. Qurbonov, N. Y. (2023). O'qituvchilik faoliyatida ijodkorlik. *Pedagogika va psixologiya, ta'lim texnologiyalari*, 4(2), 75-83.
3. Xudayberganov, A. (2022). O'quvchilarning ijodkorlik faoliyatini tashkil etish. *O'zbek pedagogika jurnali*, 3(1), 45-52.
4. Muxabbat, S., & Tursunovich, O. H. (2023). Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik ijodkorlikni shakllantirishda akmeologik yondashuvning ahamiyati. *Ekonomika va So tsium*, 12(115), 120-128.
5. Saidova, N. O. (2024). Ijodkorlik tushunchasi va uning mohiyati. *Yangi izlanuvchilar ilmiy jurnali*, 5(4), 30-39.

